

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МОМОТ Олександр Михайлович

УДК 336.71: 339.727.2

**ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ БАНКІВСЬКИЙ КАПІТАЛ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА РЕГУЛЮВАННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Чернігів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Чернігів.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Ткаченко Наталія Володимирівна,
Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України,
заступник директора з навчальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Азаренкова Галина Михайлівна,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

доктор економічних наук, професор
Коваленко Юлія Михайлівна,
Університет державної фіскальної служби України
Державної фіскальної служби України,
професор кафедри фінансових ринків;

доктор економічних наук, професор
Леонов Сергій Вячеславович,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри економічної кібернетики.

Захист відбудеться «26» вересня 2019 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. 318.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «26» серпня 2019 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор**

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із проявів фінансової глобалізації є функціонування транснаціональних банків, які, будучи носіями транснаціонального банківського капіталу, розширюють свою діяльність у фінансових системах різних країн світу, у тому числі в Україні. Відкритість фінансових систем до інтервенції транснаціональних банків, з одного боку, сприяє дифузії передових банківських технологій, залученню прямих іноземних інвестицій у країну, а з іншого – робить фінансову систему вразливою до впливу світових кризових явищ. Враховуючи, що фінансова система в Україні на сьогоднішній день є відкритою для інтервенції транснаціональних банків, це актуалізує необхідність проведення поглибленого дослідження теорії, методології та практики регулювання транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі України.

У сучасній економічній літературі представлено низку фундаментальних наукових праць, у яких на високому теоретичному рівні обґрунтовуються базисні положення, на котрих формується наукове уявлення про банківський капітал у цілому та транснаціональний банківський капітал зокрема. Це праці Г. Азаренкової, М. Алексеєнко, О. Вовчак, Л. Катранжи, О. Кіреєва, Ю. Коваленко, О. Костюка, М. Крупки, Г. Куліш, С. Леонова, Н. Ткаченко та інших, в яких обґрунтовується сутність, особливості формування та використання банківського капіталу. У роботах Н. Бови, Р. Бенке, Н. Воронової, Р. Дамарі, Г. Коробової, О. Лаврушина та інших подано специфіку управління капіталом банку. Наукові ж роботи зарубіжних авторів засвідчують глибинність класифікаційних підходів до розмежування видів банківського капіталу, зокрема це прослідковується у працях Й. Ворста і П. Ревентлоу, М. Гарднер та Д. Міллс, Дж. Сінкі та інших.

Економічну природу та особливості діяльності банківських установ досліджено у працях учених З. Васильченко, А. Вожжова, О. Дзюблюка, А. Єпіфанова, М. Крупки, С. Савлука, Х. Азізбаєва, Р. Багдалова, Е. Ісаєвої, Е. Ріда, П. Роуза та інших. Дослідженню впливу діяльності банківських установ на рівень системного ризику в країні та стійкості банківських систем приділяють увагу плеяда економістів, серед яких слід відзначити праці українських дослідників: І. Белової, М. Диби, А. Кияк, І. Краснової, В. Лавренюк, Л. Примостки, В. Міщенко, Р. Набок, С. Науменкової та ін., а також праці зарубіжних вчених Т. Адама, С. Бенецької, П. Глассермана, Н. Здорової, Дж. Стігліца, Х. Янга, тощо.

Наукові напрацювання зазначених авторів знайшли належне визнання серед вчених-економістів як в Україні, так і поза її межами. Віддаючи належне здобуткам науковців, слід констатувати, що досі залишається актуальною та такою, що потребує додаткового наукового обґрунтування, проблематика впливу транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України, виявлення детермінант конкурентоспроможності вітчизняних банків в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу, оцінювання відкритості фінансової системи України до транснаціонального банківського

капіталу. Існує потреба в активізації дослідження питань, пов'язаних з регулюванням діяльності транснаціональних банків як глобальних системно значимих установ, імплементацією ризик-орієнтованого пруденційного нагляду за діяльністю транснаціональних банків, врегулюванням трансграничної фінансової неспроможності таких банків. Залишається недовершеним науковий дискурс стосовно проблем макропруденційного регулювання кредитної експансії транснаціональних банків, формування конкурентних засад транснаціоналізації капіталу вітчизняних банків, протекції фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу, тощо. Актуальність, практична значущість та недостатня опрацьованість зазначеної проблематики обумовили вибір теми дисертації, визначили мету, завдання, об'єкт, предмет логіку та зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт:

– Чернігівського національного технологічного університету на тему «Розвиток економіки в умовах глобалізаційних викликів: національний та регіональний виміри» (номер державної реєстрації 0116U003596), у рамках якої автором ідентифіковано виклики та переваги транснаціоналізації капіталу для функціонування банківських систем;

– Черкаського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» на тему: «Реформування фінансово-кредитної системи: методологія та практика» (номер державної реєстрації 0115U005652), де автором розкрито вплив транснаціонального банківського капіталу на розвиток грошово-кредитних відносин у фінансово-кредитній системі України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад функціонування транснаціонального банківського капіталу та обґрунтування на цій основі практичних рекомендацій для врегулювання його впливу на фінансову систему України.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань дослідження:

– розвинути сучасні науково-теоретичні підходи, що розкривають генезу транснаціонального банківського капіталу;

– розкрити економічну природу транснаціонального банківського капіталу;

– виконати декомпозицію компонентного складу транснаціонального банківського капіталу та виявити його функціональне призначення;

– поглибити методологічні підходи до дослідження транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі;

– ідентифікувати агломерації транснаціонального банківського капіталу в фінансових системах різних країн світу;

– окреслити стратегічні альтернативи інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему;

– проаналізувати ретроспективу інтервенції транснаціонального банківського капіталу у фінансову систему України та охарактеризувати її

вплив на вітчизняну банківську систему;

- ідентифікувати детермінанти конкурентоспроможності банків в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу;
- надати оцінку відкритості фінансової системи України до транснаціонального банківського капіталу;
- висвітлити трансформацію підходів до регулювання діяльності транснаціональних банків як глобальних системно значимих установ;
- сформулювати рекомендації щодо імплементації ризик-орієнтованого пруденційного нагляду за діяльністю транснаціональних банків;
- обґрунтувати напрями врегулювання трансграничної фінансової неспроможності транснаціональних банків;
- охарактеризувати роль стандартизації якості банківської діяльності в умовах експансії транснаціонального банківського капіталу;
- дослідити макропруденційне регулювання кредитної експансії транснаціональних банків;
- розвинути наукові засади управління ризиками транснаціональних банків;
- обґрунтувати вектори формування конкурентних засад транснаціоналізації капіталу вітчизняних банків;
- запропонувати концепцію раціонального протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування транснаціонального банківського капіталу в фінансовій системі.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти регулювання інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему України.

Методи дослідження. При розв'язанні поставлених у дисертаційній роботі завдань використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: методи абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції, аналізу, синтезу – при формуванні теоретичних засад транснаціонального банківського капіталу; синергетичний та сітьовий методи – при ідентифікації методологічних домінант дослідження транснаціонального банківського капіталу в фінансовій системі; ієрархічний та ітераційний методи кластерного аналізу – при етапізації процесів інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему України; метод головних компонент – при кількісному оцінюванні впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України; методи нечіткої логіки – при оцінюванні відкритості фінансової системи України до інтервенції транснаціонального банківського капіталу; генетичний метод – при дослідженні генезису транснаціонального банківського капіталу; графо-аналітичний метод – при розробці методичного інструментарію оцінювання конкурентоспроможності банків; методи теорії ймовірностей – у науково-методичному підході до диференціації національних режимів банківського нагляду; метод ієрархій Т. Саати – при обґрунтуванні вибору

вітчизняними банками стратегії підвищення конкурентоспроможності в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, річні звіти фінансових регуляторів, матеріали саморегулювних організацій, інформаційно-аналітичних видань, звітність банків, наукові праці вітчизняних і закордонних учених-економістів, ресурси мережі Інтернет, власні розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації полягає в розвитку теоретичних та розробці науково-практичних рекомендацій щодо врегулювання впливу інтервенції транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України. До найбільш вагомих результатів, які визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, належать такі:

вперше:

- розроблено концептуальні напрямки політики редуційного протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу, що передбачають розмежування двох магістральних векторів політики: по-перше, державне регулювання функціонування транснаціональних банків в Україні; по-друге, створення сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банків. Реалізація сукупності заходів за даними напрямками сприятиме інтеграції вітчизняної фінансової системи до глобального фінансового простору та водночас дозволить зберегти національні інтереси у фінансовій сфері;

- ідентифіковано методологічні домінанти дослідження функціонування транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі України, що ґрунтуються на застосуванні синергетично-сітрової наукової парадигми та дозволяють визначити множину атракторів розвитку фінансової системи країни, що приймає транснаціональні банки, та спрямувати траєкторію руху такої системи до якісно нового стану шляхом управління біфуркаційними збуреннями зовнішнього середовища, викликаними інтервенцією транснаціонального банківського капіталу;

- введено в термінологічний обіг фінансової науки поняття «глобальна експансія транснаціонального банківського капіталу» як один із проявів фінансової глобалізації, що характеризується розширенням діяльності транснаціональних банків як носіїв транснаціонального банківського капіталу на території різних країн світу та об'єднання за рахунок цього фінансових систем таких країн у глобальну фінансову систему; «інтервенція транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему» як втручання ТНБ у функціонування фінансової системи приймаючої країни шляхом зміни її кількісних та якісних структурних характеристик; «функціональна активність транснаціонального банківського капіталу» як багатокомпонентна стратегічна характеристика діяльності банку, що пов'язує кількісні та якісні ресурси, які використовуються ним, із результатами його транснаціональної банківської діяльності, а також позиціонує ступінь участі такого банку у міжнародному ринку капіталу;

удосконалено:

– класифікацію видів транснаціонального банківського капіталу за рахунок виділення, додатково до існуючих, таких класифікаційних ознак та видів капіталу, як: форма власності (приватний, колективний, державний, міжнародних організацій, інших держав, юридичних осіб іноземних держав); джерела формування (власний, залучений, позичений, гібридний); призначення (регулятивний, економічний, ризик-капітал, консерваційний, контрциклічний, системний); рівень аналізу (мікро-економічний, мезо-економічний, національний, транснаціональний, глобальний); задіяність у банківській діяльності (активізований, іммобілізований, потенційний). Запропонована класифікація дає змогу систематизувати множину видів транснаціонального банківського капіталу та враховувати специфіку того чи іншого виду капіталу при розробці стратегічних і тактичних заходів регулювання його інтервенції у фінансову систему;

– наукове розмежування функцій транснаціонального банківського капіталу, що на відміну від інших, передбачає їх ідентифікацію залежно від рівня функціонування капіталу: 1) на мікрорівні – оперативна, зростання вартості, резервна функції; 2) на макрорівні – обігова, гарантійна, регулююча функції; 3) на транснаціональному рівні – інвестиційно-інноваційна, спекулятивна, міграційна функції. Такий підхід дозволяє оцінювати функціональну активність транснаціонального банківського капіталу залежно від співвідношення кількісної, якісної компонент ресурсної забезпеченості банку та результатів транснаціональної банківської діяльності;

– етапізацію процесів інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему України за рахунок виокремлення трьох етапів (докризовий етап – 2007-2008 рр., етап кризи та посткризового відновлення – 2009-2015 рр. та етап нарощення присутності – 2016-2018 р.). На відміну від інших, даний підхід базується на застосуванні ієрархічного та ітераційного методів кластерного аналізу показників діяльності банків з участю транснаціонального банківського капіталу за 2007-2018 рр., що дало змогу виділити однорідні часові періоди та систематизувати заходи державного регулювання діяльності транснаціональних банків на кожному етапі;

– науково-методичний підхід до кількісного оцінювання впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України, що на відміну від інших підходів, ґрунтується на застосуванні методу головних компонент. Це дало змогу розробити сукупний показник, що характеризує динаміку впливу транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему приймаючої країни та використовувати його для моніторингу структурних змін, що відбуваються у фінансовій системі;

– методику оцінювання відкритості фінансової системи України за рахунок використання трирівневої системи трапецієподібних функцій приналежності, в частині фазифікації індикаторів фінансової системи (частки активів, частки статутного капіталу та частки власного капіталу банків з участю транснаціонального банківського капіталу в сукупному обсязі відповідних показників банків), за трьома підмножинами ступенів відкритості фінансової

системи (частково відкрита, достатньо відкрита, повністю відкрита), завдяки чому було формалізовано невизначеність ступеня відкритості фінансової системи протягом тих періодів часу, коли значення індикаторів відкритості не могли бути оцінені однозначно;

- науковий підхід до врегулювання трансграничної фінансової неспроможності транснаціональних банків, що ґрунтується на застосуванні процедури bail-in в рамках концепції умовно-конвертованого капіталу (contingent capital) за рахунок розмежування двох етапів: по-перше – абсорбції збитків, по-друге – рекапіталізації банку шляхом конвертації кредитних вимог, із урахуванням пріоритетності задоволення вимог вкладників та ієрархії вимог кредиторів;

- контрциклічний інструментарій регулювання кредитної експансії транснаціональних банків в частині визначення сукупності критеріїв ідентифікації фази кредитного циклу (стиснення, депресія, пошвавлення, експансія, бум), залежно від динаміки кредитного гепу. Це допоможе пом'якшити негативні наслідки реалізації системного ризику у фінансовій системі;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат фінансової науки в частині визначення сутності поняття транснаціонального банківського капіталу як масштабної сукупності власних, залучених та запозичених транснаціональними банками у не менш, ніж п'яти країнах світу мультивалютних фінансових ресурсів для виконання міжнародних банківських операцій з метою отримання максимального прибутку за прийняттого рівня диверсифікованого ризику. Це сприятиме більш повному розумінню змістовності транснаціонального банківського капіталу та формуванню обґрунтованих напрямків макропруденційного регулювання кредитної експансії транснаціональних банків;

- наукове уявлення про фінансову географію транснаціонального банківського капіталу в частині виділення чотирьох фінансових хабів базування транснаціональних банків (Китай, США, Японія та країни Західної Європи), що відповідають критерію перевищення сукупного обсягу активів банків в сумі 5 трлн. дол. США в регіонах їх базування. Такий підхід дозволив виявити ефект витіснення банків Західної Європи та США транснаціональними банками Китаю і встановити тенденцію активізації експансії транснаціональних банків в країни з економіками, що розвиваються;

- науковий підхід до вибору стратегічних альтернатив інтервенції транснаціонального банківського капіталу в частині застосування синергетичного підходу до оцінювання перспектив формування фінансового резонансу діяльності дочірніх структур транснаціонального банку залежно від існуючої між ними фінансово-інвестиційної, маркетингової, оперативної та управлінської синергетичної взаємодії;

- методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності банків, що на відміну від інших підходів, базується на застосуванні графо-аналітичного методу та передбачає побудову радару поточної

конкурентоспроможності за показниками часток банку в чистому процентному доході, чистому комісійному доході та торговому результаті по банківській системі, а також радару конкурентного потенціалу, залежно від оцінок довгострокового кредитного рейтингу банку, фінансової інклюзивності та глобальної конкурентоспроможності країни базування банку. Це дало змогу виявити, що банки з участю транснаціонального банківського капіталу в Україні мають вищу конкурентоспроможність, ніж вітчизняні банки, за рахунок більш потужного конкурентного потенціалу, та розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків;

– науково-методичний підхід до диференціації національних режимів банківського нагляду за діяльністю транснаціональних банків, що на відміну від інших підходів, залежить від імовірності міграції кредитного рейтингу банку та враховує значимість банку для фінансової стабільності приймаючої країни та глобальних фінансів. Застосування запропонованого підходу дозволяє індивідуалізувати наглядові процедури за діяльністю банків, що допоможе зекономити трудові та часові ресурси наглядового органу та сприятиме їх раціональному розподілу відповідно до фактичних потреб;

– наукові засади управління ризиками транснаціональних банків, що на відміну від інших підходів, враховують особливості управління специфічними ризиками, притаманними транснаціональним банківським операціям (транзакційний ризик, трансляційний ризик та ризик приймаючої країни), та передбачають вибір стратегії управління ризиками (ухилення від ризику, зниження та/або перерозподіл ризику, прийняття ризику) залежно від значень коефіцієнта ризику неочікуваних фінансових втрат транснаціонального банку. Це дозволить підвищити ефективність управлінських рішень та мінімізувати наслідки реалізації ризиків для фінансової спроможності банку;

– науково-методичний підхід щодо вибору вітчизняними банками стратегії підвищення конкурентоспроможності в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу (стратегії прориву, стратегії порівняльних переваг або захисної стратегії), залежно від оцінки ступеня інноваційності банківської технології / продукту (модифікація, модернізація, принципово нові) та стійкості конкурентних переваг (низька, середня, висока). На відміну від інших підходів, даний підхід ґрунтується на застосуванні методу ієрархій Т. Сааті. Використання даного методу дозволяє формалізувати процедуру прийняття рішення та зробити об'єктивний вибір серед стратегічних альтернатив із врахуванням встановлених критеріїв.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних висновків і науково-методичних рекомендацій для врегулювання впливу інтервенції транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України.

Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема: Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України – пропозиції щодо реформування системи банкрутства в Україні в частині врегулювання фінансової неспроможності банківських установ на основі

процедури bail-in (довідка № 1057 від 08.07.2019 р.); Громадської Ради при Міністерстві фінансів України – рекомендації щодо формування стратегічних фокусів державних банків із ідентифікацією їх індивідуальних конкурентних переваг (БН); Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» – пропозиції щодо регулювання допуску транснаціональних банків до національних фінансових систем на основі виконання тестів економічної необхідності (довідка № 77020-07/367 від 03.12.2018 р.); ПАТ «Банк інвестицій та заощаджень» – рекомендації щодо вибору стратегії підвищення конкурентоспроможності банку (довідка № 05-4/6-84 від 23.11.2018 р.); АТ «Банк Форвард» – пропозиції щодо удосконалення методики оцінювання конкурентоспроможності банку (довідка № 2345/01-1-01 від 05.02.2019 р.); ПАТ «Державний ощадний банк України» – пропозиції щодо запровадження системи раннього попередження кризових явищ у банківській діяльності (№ 4/19-07/1536 від 04.07.2019 р.); АТ «ОТП Банк» – пропозиції щодо удосконалення системи управління ризиками банку (довідка № 70-1-3/744 від 20.11.2018 р.).

Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Чернігівського національного технологічного університету під час викладання курсів: «Гроші та кредит», «Банківські операції», «Фінансовий ринок», «Фінансове посередництво» (довідка № 102/08-511 від 20.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові результати, розробки, висновки та рекомендації, що викладені в дисертації і виносяться на захист, одержані автором особисто. Внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися і отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях: «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2016, 2018 рр.); «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2016 р.); «Китайсько-українське гуманітарне співробітництво в рамках концепції «Один пояс – Один шлях»» (м. Тяньцзінь, КНР, 2016 р.); «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2017 р.); «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права» (м. Полтава, 2018 р.); «Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів» (м. Київ, 2018 р.); «Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2018 р.); «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації» (м. Одеса, 2018 р.); «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії» (м. Миколаїв, 2018 р.); «Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу» (м. Ужгород, 2018 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (м. Ужгород, 2016 р.); «Економічна стратегія та політика реалізації

європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя» (м. Київ, 2018 р.); «Теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки країни» (м. Одеса, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 42 наукових працях, з них: у 1 одноосібній та 1 колективній монографіях, 25 статтях у наукових фахових виданнях обсягом 14,46 друк. арк., 1 статті у зарубіжному науковому виданні обсягом 0,61 друк. арк., 14 роботах у інших наукових виданнях та збірниках обсягом 1,99 друк. арк. Загальний обсяг публікацій становить 36,58 друк. арк. З них належить особисто автору 36,23 друк. арк.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладено на 417 сторінках, список використаних джерел включає 380 найменувань на 40 сторінках. Дисертація містить в основному тексті 54 таблиці та 104 рисунки, з них 5 таблиць та 22 рисунки займають 29 окремих сторінок. Робота має 13 додатків на 133 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено методи, наукову новизну, висвітлено практичне значення та апробацію одержаних результатів.

У **розділі 1 «Теоретичні засади транснаціонального банківського капіталу»** досліджено генезу та розкрито економічну природу транснаціонального банківського капіталу, виконано декомпозицію компонентного складу транснаціонального банківського капіталу через розширення ознак його класифікації та удосконалення його видового представлення, висвітлено функціональне призначення транснаціонального банківського капіталу в контексті окремих рівнів його функціонування.

За результатами дослідження генези транснаціонального банківського капіталу встановлено, що у ході еволюції, на основі виокремлення грошової форми капіталу, відбулось формування позичкового капіталу. Згодом, з появою фіктивного капіталу, відбулось об'єднання позичкового та фіктивного капіталів у банківський капітал. Віртуалізація банківського капіталу внаслідок упровадження новітніх інформаційних технологій, а також транснаціоналізація руху капіталу, що спричинена процесами фінансової глобалізації, призвели до виникнення транснаціонального банківського капіталу (рис. 1).

Автор дійшов висновку, що для банків основними спонукальними мотивами транснаціоналізації діяльності є зростаюча концентрація банківського капіталу та пов'язана з цим посилена конкуренція на національних ринках, необхідність забезпечення фінансовими ресурсами транснаціональних корпорацій, розвиток ринку євровалют та інших глобальних фінансових ринків, створення глобальних інформаційно-фінансових мереж, що полегшують процеси переміщення капіталу. Освоєння нових фінансових ринків сприяє диверсифікації банківської діяльності та суттєво розширює джерела банківського прибутку.

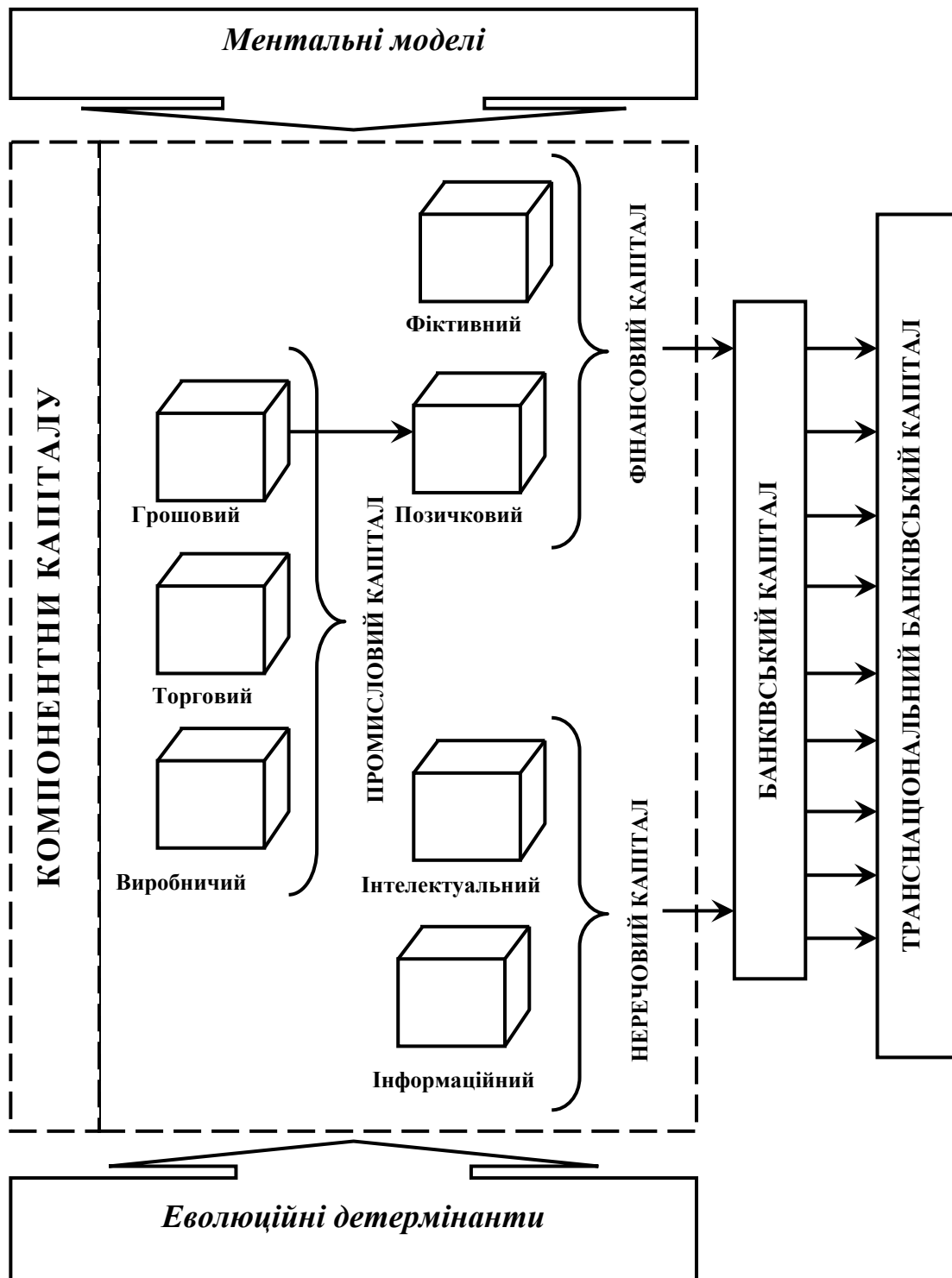

Рис. 1. Генеза транснаціонального банківського капіталу
Джерело: розробка автора

Виявлено діалектику єдності та суперечності інтересів банків і держави відносно транснаціоналізації банківської діяльності, яка полягає в тому, що держава зацікавлена у залученні прямих іноземних інвестицій у банківській сектор, зростанні міжбанківської конкуренції, впровадженні іноземних технологій та стандартів роботи у банківській сфері. Водночас цілі діяльності транснаціональних банків можуть суперечити завданням економічної політики

держави, зокрема: у період світової фінансової кризи транснаціональні банки можуть «експортувати» фінансову нестабільність, вільне переміщення транснаціонального банківського капіталу може порушувати стабільність національних валют та створювати загрозу фінансовій безпеці держави.

З'ясовано, що дефініція «транснаціональний банківський капітал» є похідною від поняття банківського капіталу як динамічної сукупності власних, залучених та запозичених фінансових ресурсів, що знаходяться в управлінні банку та можуть бути розміщені ним в процесі банківської діяльності в матеріальні, нематеріальні та фінансові активи з метою отримання прибутку з певним рівнем ризику. Таке трактування враховує триалістичну природу банківського капіталу як «капіталу-власності», «капіталу-функції» та «капіталу-об'єкту управління».

Встановлено, що транснаціональні банки (далі ТНБ) як носії транснаціонального банківського капіталу є сітьовими організаціями, які володіють дочірніми компаніями в не менш, ніж п'яти країнах світу та мають обсяг накопичених активів не менше 4 млрд. дол. Специфічними особливостями діяльності ТНБ є: організаційна структура в формі транснаціональної корпорації; масштабність банківської діяльності; міжнародний характер банківських операцій; наближеність базування до світових фінансових центрів; універсальність діяльності, що полягає в наданні повного спектру банківських послуг; мультивалютність депозитної бази, що дозволяє варіювати структуру депозитного портфеля залежно від стану міжнародного валютного ринку; диверсифікованість банківських операцій.

Запропоновано авторську інтерпретацію транснаціонального банківського капіталу як масштабної сукупності власних, залучених та запозичених ТНБ мультивалютних фінансових ресурсів для виконання міжнародних банківських операцій з метою отримання максимального прибутку за прийняттого рівня диверсифікованого ризику. Встановлено, що інтервенція транснаціонального банківського капіталу означає втручання ТНБ у функціонування фінансової системи приймаючої країни шляхом зміни її кількісних та якісних структурних характеристик. Результатом інтервенції є глобальна експансія транснаціонального банківського капіталу як один із проявів фінансової глобалізації, що характеризується розширенням діяльності транснаціональних банків як носіїв транснаціонального банківського капіталу на території різних країн світу та об'єднанням фінансових систем таких країн у глобальну фінансову систему.

Розширено класифікаційні ознаки та види транснаціонального банківського капіталу: за організаційно-правовою формою залучення (акціонерний, пайовий); за формою розміщення (у грошовій формі, у матеріально-речовій формі, у формі фінансових активів, у формі нематеріальних активів); за формою власності (приватний, колективний, державний, міжнародних організацій, інших держав, юридичних осіб іноземних держав); за джерелами формування (власний, залучений, позичений, гібридний); за способом оцінювання (балансовий, ринковий, бруто-капітал, нетто-капітал); за призначенням (регулятивний, економічний, ризик-капітал,

консерваційний, контрциклічний, системний); за періодом перебування у розпорядженні банку (постійний, строковий, до запитання); за рівнем аналізу (мікро-економічний, мезо-економічний, національний, транснаціональний, глобальний); за задіяністю у банківській діяльності (активізований, іммобілізований, потенційний). Це дозволяє всебічно розкрити специфіку функціонування транснаціонального банківського капіталу.

Виявлено, що функціональне призначення транснаціонального банківського капіталу залежить від рівня його функціонування: на мікрорівні домінуючими є оперативна, зростання вартості, резервна функції; на макрорівні – обігова, гарантійна, регулююча функції; на транснаціональному рівні – інвестиційно-інноваційна, спекулятивна, міграційна функції (рис. 2).

Багатокомпонентною стратегічною характеристикою діяльності транснаціонального банку є функціональна активність транснаціонального банківського капіталу, яка пов'язує кількісні та якісні ресурси, що використовуються банком, із результатами його транснаціональної банківської діяльності, а також позиціонує ступінь участі банку в міжнародному ринку капіталу

У розділі 2 «Методологія дослідження транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі» розкрито методологічні підходи до дослідження транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі, ідентифіковано агломерації транснаціонального банківського капіталу в фінансових системах різних країн світу, виокремлено стратегічні альтернативи інтервенції транснаціонального банківського капіталу у фінансову систему країни, що приймає ТНБ.

Методологія дослідження транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі ґрунтується на застосуванні сучасної синергетично-сітрової парадигми, що акцентує увагу на таких характеристиках функціонування сучасних фінансових систем, як складність, нелінійність, невизначеність, відкритість, динамічність, нерівноважність. Відзначені характеристики процесів функціонування фінансової системи унеможливають визначення єдиної сталої траєкторії її розвитку. Це обумовлює необхідність ідентифікації множини атракторів, тобто кінцевих станів, до яких може бути скерована траєкторія руху фінансової системи, з урахуванням впливу дії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Відповідно до представленої парадигми, ТНБ є глобальними сітковими структурами. Результатами сітізації фінансових зв'язків ТНБ є формування агломерацій їх фінансової активності та утворення глобальних фінансових центрів з підвищеною концентрацією транснаціонального банківського капіталу – «глобальних фінансових хабів» (global hubs), які є «вузлами» світової фінансової мережі. Встановлено, що за критеріями територіального розміщення та концентрації сукупної вартості активів у розмірі понад 5 трлн дол США, у світі існують чотири глобальних фінансових хаби, в яких базуються найбільші ТНБ світу: в Китаї, США, Західній Європі та Японії (рис. 3). Динаміка вартості активів найбільших банків світу за період 2009-2018 роки засвідчила ефект витіснення ТНБ Західної Європи та США банками Китаю.

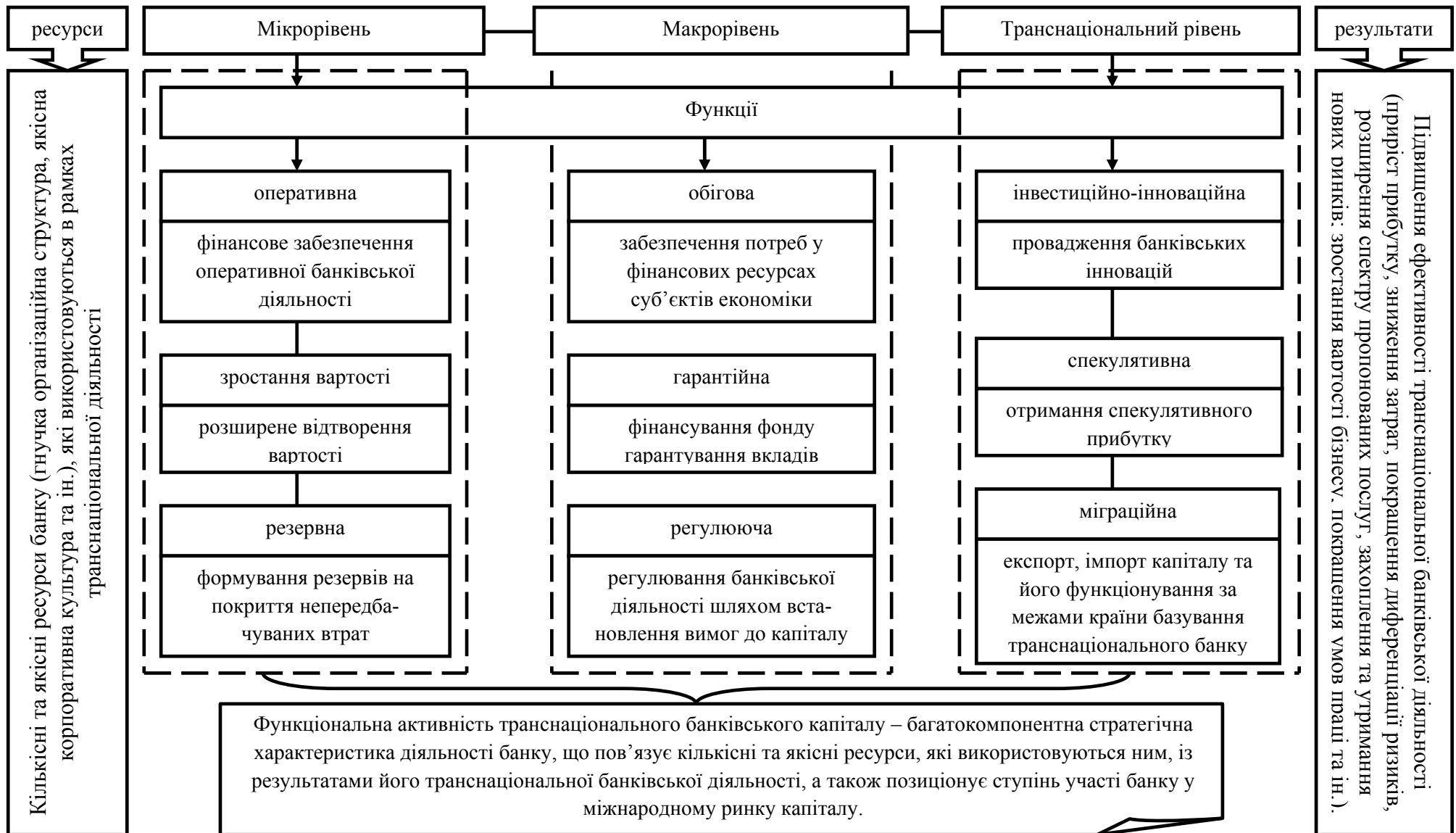

Рис 2. Авторська інтерпретація функцій транснаціонального банківського капіталу
 Джерело: розробка автора

За результатами аналізу діяльності найбільших ТНБ світу виявлено тенденції: розширення просторів і кордонів глобального банкінгу; різке зростання значущості фактора часу в конкурентній боротьбі ТНБ за розширення ринкових позицій; скорочення часу на реалізацію стратегічної ініціативи; необхідність миттєвої реакції на дії конкурентів та інших учасників ринку; зростання числа конкурентів, які вміють швидко клонувати ринкові переваги; переміщення фокусу діяльності ТНБ від забезпечення ефективності управління банківською структурою до розвитку взаємодії зі споживачами транснаціональних банківських послуг.

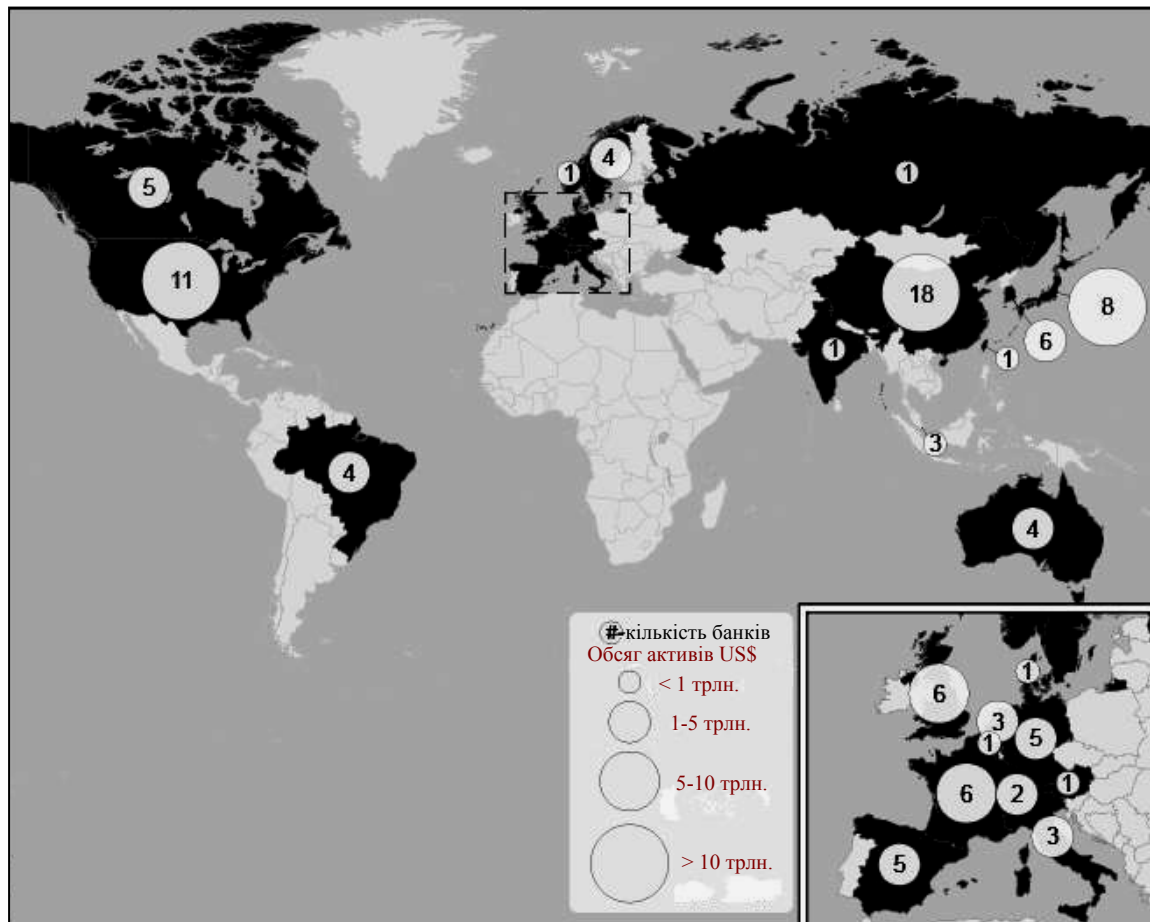

Рис. 3. Агломерації транснаціонального банківського капіталу у фінансових системах країн світу

Джерело: Побудовано автором за S&P Global Market Intelligence [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.spglobal.com/marketintelligence>.

Основними факторами інтервенції транснаціонального банківського капіталу у фінансову систему певної країни є: прогнозований стан макроекономічного середовища; якість інвестиційного клімату; розвиненість банківського законодавства; ступінь адміністративного втручання в банківський сектор; волатильність грошово-кредитного ринку. При цьому вибір стратегії інтервенції залежить, насамперед, від двох основних факторів – регуляторно-правової системи країни та обраної стратегії банку.

Доведено, що вибір стратегічних альтернатив експансії транснаціонального банківського капіталу (шляхом відкриття представництва, побудови філіальної мережі, створення банку «з нуля», придбання або злиття чи поглинання функціонуючого банку) доцільно виконувати на основі застосування синергетичного підходу до оцінювання перспектив формування фінансового резонансу діяльності дочірніх структур ТНБ, залежно від існуючої між ними фінансово-інвестиційної, маркетингової, оперативної та управлінської синергетичної взаємодії.

У розділі 3 «Особливості транснаціонального банківського капіталу у фінансовій системі України» виконано ретроспективний аналіз та з'ясовано вплив транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України, ідентифіковано детермінанти конкурентоспроможності банків в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу, оцінено відкритість фінансової системи України до транснаціонального банківського капіталу.

Автором з'ясовано, що дослідження процесів інтервенції транснаціонального банківського капіталу до фінансової системи України в історичній ретроспективі можливе, починаючи з 2007 р., коли структура власності банків України стала публічною. До цього часу Національним банком України формувалися узагальнені статистичні дані щодо діяльності банків із іноземним капіталом, які включають показники: так званих «псевдоіноземних» банків, що створювалися іноземними компаніями, заснованими фізичними та юридичними особами-резидентами України; банків із приватним (небанківським) іноземним капіталом; банків, створених за участю іноземних банків, які не є транснаціональними.

Застосування ієрархічного та ітераційного методів кластерного аналізу до статистичних даних про обсяги активів, статутного та власного капіталу, кредитну заборгованість юридичних та фізичних осіб, залучені кошти юридичних і фізичних осіб, чистий процентний дохід / чисті процентні витрати, прибуток / збиток після оподаткування банків з участю транснаціонального банківського капіталу за 2007-2018 рр. дало змогу виділити наступні однорідні часові періоди в хронології діяльності ТНБ в Україні: докризовий етап – 2007-2008 рр., етап кризи та посткризового відновлення – 2009-2015 рр. та етап нарощення присутності – 2016-2018 рр. (рис. 4).

Етап 2007-2008 рр. характеризувався активним залученням ТНБ корпоративних та приватних клієнтів, зокрема у сегментах роздрібного кредитування, синдикованого кредитування, наданням інвестиційних послуг крупному вітчизняному бізнесу.

Етап 2009-2015 рр. розпочався фінансово-економічною кризою, на фоні якої відбулось зниження рентабельності капіталу ТНБ за рахунок значного зменшення банківської маржі внаслідок створення додаткових резервів на можливі втрати. ТНБ намагалися компенсувати зниження прибутку шляхом згортання регіональної мережі, скорочення штату співробітників, відмови від роздрібного бізнесу та переорієнтації на роботу з корпоративними клієнтами, підвищення комісії на розрахунково-касове обслуговування, тощо. Через

погіршення фінансового стану материнських структур окремих ТНБ, деякі банки залишили фінансову систему України. Активізувалися процеси злиття та поглинання банківських установ, а також відчуження ТНБ 100% акцій на користь резидентів. Загалом фінансова стійкість ТНБ виявилася кращою, аніж у вітчизняних банківських установ, що пов'язано з фінансовою підтримкою материнськими банками своїх дочірніх структур у вигляді надання субординованого боргу, викупу акцій, а також з отриманням фінансування від ЄБРР.

Протягом етапу 2016-2018 рр. відбувається відновлення позитивної динаміки показників діяльності ТНБ. На сьогодні фінансова система України є відкритою для транснаціонального банківського капіталу.

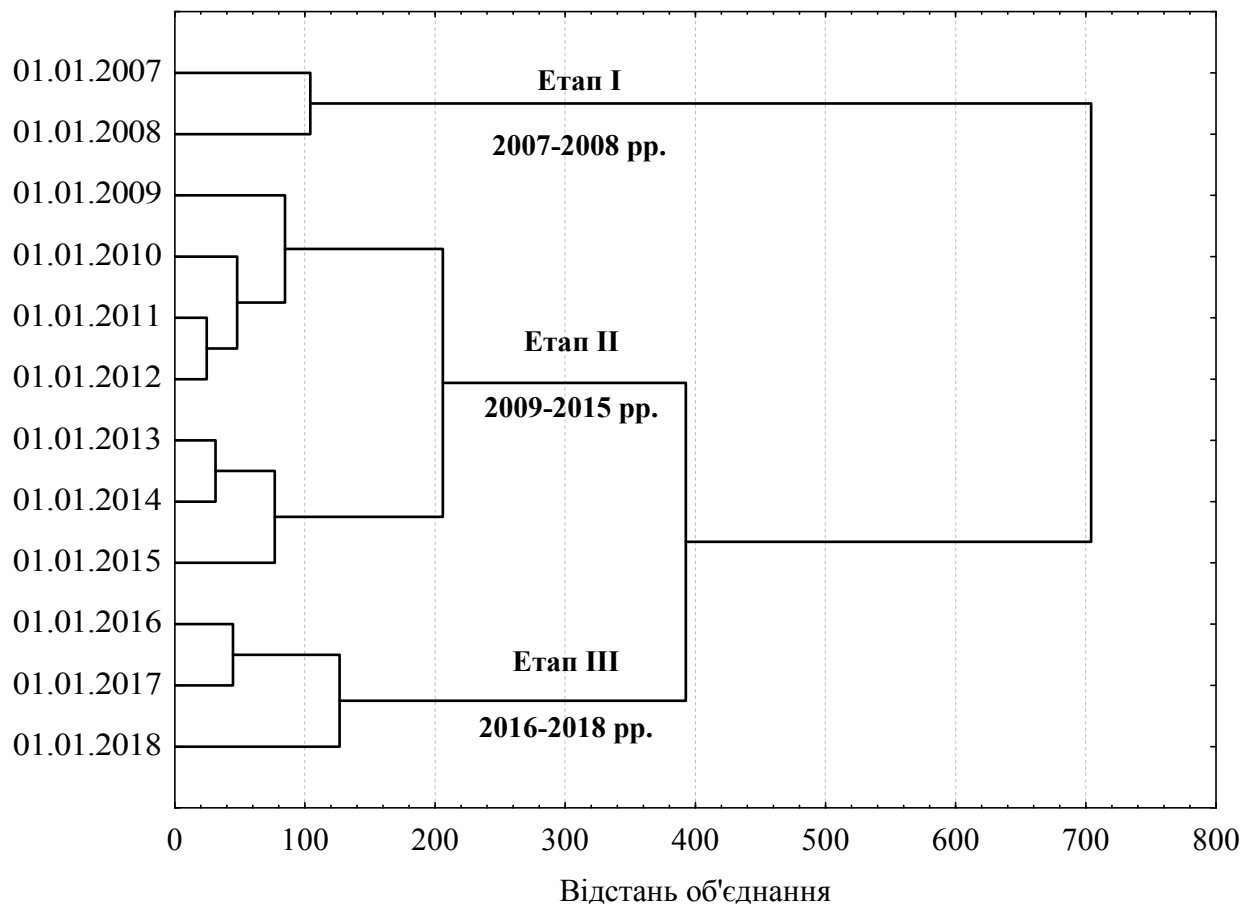

Рис. 4. Дендрограма об'єднання показників інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему України за етапами

Джерело: побудовано автором

Виконано кількісне оцінювання впливу транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України за методом головних компонент, на основі застосування сукупності відносних показників функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу, а саме часток: залучених коштів юридичних осіб, залучених коштів фізичних осіб, власного капіталу, прибутку / збитку після оподаткування, активів, кредитів та заборгованості юридичних осіб, кредитів та заборгованості фізичних осіб.

За результатами розрахунків складено рівняння впливу головних компонент на процеси інтервенції транснаціонального банківського капіталу до фінансової системи України:

$$Y1 = 0,918*X1 + 0,891*X2 + 0,858*X3 - 0,408X4, \quad (1)$$

$$Y2 = 0,256*X1 + 0,27*X2 - 0,13*X3 + 0,894X4. \quad (2)$$

де $X1$ – частка власного капіталу ТНБ; $X2$ – частка залучених ТНБ коштів юридичних осіб; $X3$ – частка залучених ТНБ коштів фізичних осіб; $X4$ – частка прибутку / збитку після оподаткування ТНБ у банківській системі.

Обчислено сукупний показник впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України:

$$V = Y1 + Y2. \quad (3)$$

Динаміка значень сукупного показника впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України за 2007-2018 рр. представлена на рисунку 5. Чим більшим є значення даного показника, тим потужнішим є вплив транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему. Важливе значення при цьому має саме динаміка показника, що відображає ті зміни, які відбуваються у фінансовій системі.

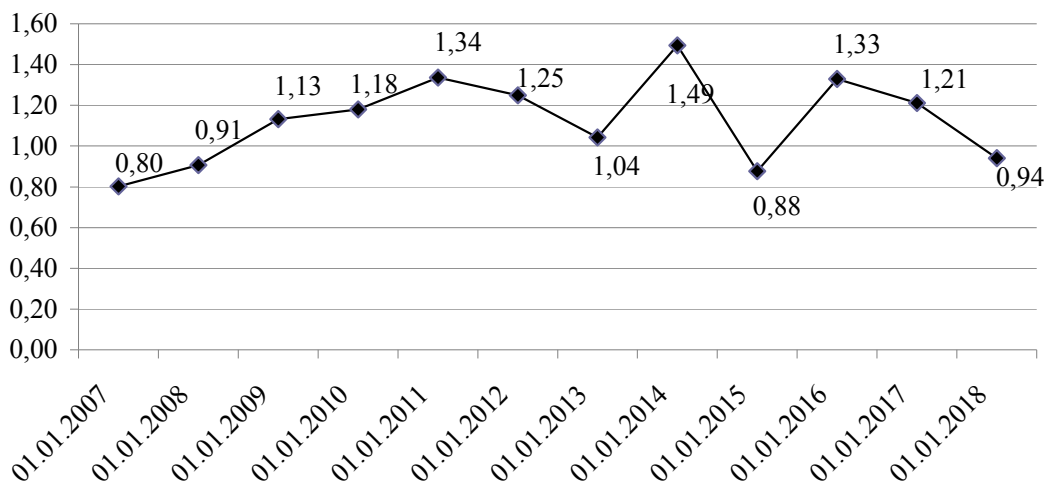

Рис. 5. Динаміка сукупного показника впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України

Джерело: розрахунки автора

Унаочнена на рисунку 4 динаміка сукупного показника свідчить про те, що нестабільність фінансово-економічної та військово-політичної в країні стримує процеси інтервенції транснаціонального банківського капіталу у фінансову систему України.

З метою порівняння конкурентоспроможності банків з участю транснаціонального банківського капіталу та вітчизняних банків, окрему вагу було приділено дослідженню конкурентоспроможності банків як здатності зайняти кращі ринкові позиції, ніж у конкурентів, завдяки наявності ринкових переваг та реалізації конкурентного потенціалу. Відповідно,

конкурентоспроможність банку запропоновано оцінювати як суму оцінок його поточної конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу.

Для визначення показника поточної конкурентоспроможності банку використано графоаналітичний метод, із оцінюванням площини радару конкурентоспроможності банку за формулою:

$$K_1 = \frac{\sin 120(k_1 \times k_2 + k_2 \times k_3 + k_3 \times k_1) \times 100\%}{2S_{\max}}, \quad (4)$$

де K_1 – поточна конкурентоспроможність банку, %; k_1 – частка банку у чистому процентному доході (чистих процентних витратах) по банківській системі, %; k_2 – частка банку у чистому комісійному доході (чистих комісійних витратах) по банківській системі, %; k_3 – частка банку у торговому результаті по банківській системі, %. $S_{\max} = 12990,38$ (од.²).

Оцінювання конкурентного потенціалу запропоновано здійснювати за формулою:

$$K_2 = \frac{\sin 120(k_4 \times k_5 + k_5 \times k_6 + k_6 \times k_4) \times 100\%}{2S_{\max}}, \quad (5)$$

де K_2 – конкурентний потенціал банку, %; k_4 – показник кредитоспроможності банку, %; k_5 – показник фінансової інклюзії країни базування банку, %; k_6 – показник глобальної конкурентоспроможності країни базування банку, %.

За результатами оцінювання конкурентоспроможності найбільших за обсягами активів вітчизняних банків (ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «ПУМБ») та банків з участю транснаціонального банківського капіталу (АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Сбербанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Альфа-банк», АТ «УкрСиббанк») встановлено, що банки з участю транснаціонального банківського капіталу мають вищий інтегральний показник конкурентоспроможності, ніж вітчизняні банки (за виключенням ПАТ КБ «Приватбанк»), за рахунок високого конкурентного потенціалу. Така ситуація пояснюється, насамперед, порівняно невеликою величиною власного капіталу, активів та ринкової капіталізації практично всіх вітчизняних банків; меншою привабливістю вітчизняних брендів порівняно з потужними міжнародними банківськими брендами; слабким охопленням територіальними офісами та іншими комунікаціями території країни через орієнтацію на найбільш економічно розвинені регіони та міста; відставанням від міжнародних стандартів якості обслуговування клієнтів; наявністю більш вузького спектру операцій порівняно з іноземними банками; нестачею дешевих та довгострокових пасивів; проблемами з ліквідністю активів; слабким ризик-менеджментом; недостатнім рівнем прозорості діяльності; відсутністю мотивації для виходу на міжнародні ринки, тощо.

Оцінювання відкритості фінансової системи України до інтервенції транснаціонального банківського капіталу виконано на основі застосування математичного апарату нечітких множин, що передбачає інтегральне оцінювання сукупності показників в умовах, коли критерії оцінювання є недостатньо чіткими (рис. 6).

Система з трьох функцій приналежності трапецієподібного виду включає функцію приналежності підмножини «низький рівень індикатору x_i » такого

аналітичного вигляду:

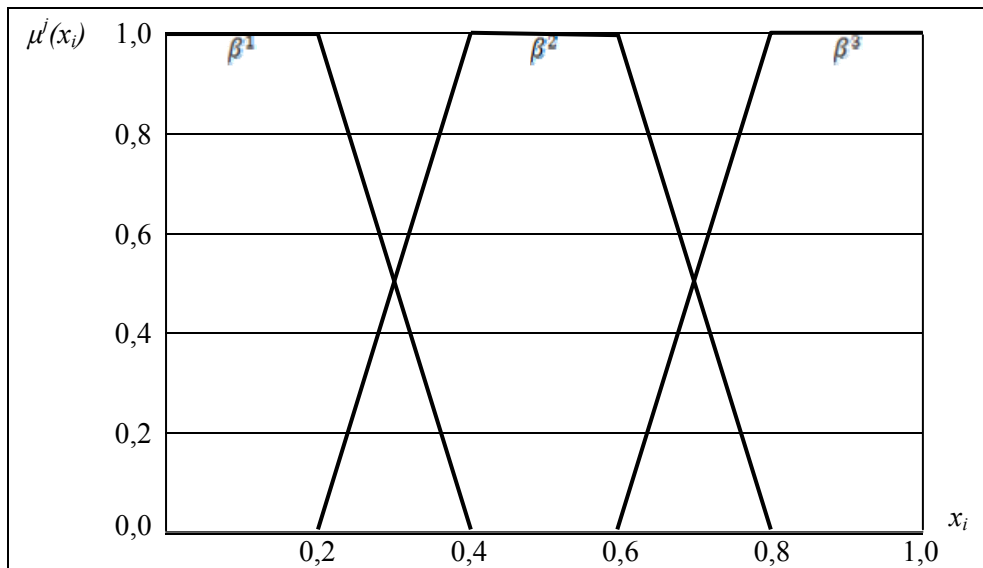

Рис. 6. Трирівнева система трапецієподібних функцій приналежності індикаторів відкритості фінансової системи до підмножин рівнів відкритості фінансової системи

Джерело: побудовано автором

Примітка: β^j , ($j = 1, \dots, 3$) – так звані «вузлові точки»; $\mu^j(x_i)$ – значення функцій приналежності; x_i – значення індикаторів відкритості фінансової системи.

$$\mu^1(x_i) = \begin{cases} 1, & 0 \leq x_i < 0,2; \\ 5(0,4 - x_i), & 0,2 \leq x_i < 0,4; \\ 0, & 0,4 \leq x_i \leq 1. \end{cases} \quad (6)$$

У свою чергу, функція приналежності підмножини «середній рівень індикатору x_i » представлена так:

$$\mu^2(x_i) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,2; \\ 5(x - 0,2), & 0,2 \leq x < 0,4; \\ 1, & 0,4 \leq x < 0,6; \\ 5(0,8 - x), & 0,6 \leq x < 0,8; \\ 0, & 0,8 \leq x \leq 1. \end{cases} \quad (7)$$

Відповідно, аналітичний вигляд функції приналежності підмножини «високий рівень індикатора x_i » представлена у вигляді:

$$\mu^3(x_i) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,6; \\ 5(x - 0,6), & 0,6 \leq x < 0,8; \\ 1, & 0,8 \leq x \leq 1. \end{cases} \quad (8)$$

Сукупність показників відкритості фінансової системи містить три показника $\{X_i\}$, $i = \overline{1, 3}$: x_1 – частку активів банків з участю транснаціонального банківського капіталу в сукупному обсязі активів банків; x_2 – частку статутного капіталу банків з участю транснаціонального банківського капіталу в сукупному обсязі статутного капіталу банків; x_3 – частку власного капіталу

банків з участю транснаціонального банківського капіталу в сукупному обсязі власного капіталу банків.

Результати оцінювання відкритості фінансової системи України до інтервенції транснаціонального банківського капіталу (табл. 1) свідчать про те, що у 2008-2012 роках та 2016-2017 роках фінансова система України була достатньо відкритою, тоді як протягом 2007 року, 2013-2015 років та 2018 року характеризувалась як частково відкрита.

Таблиця 1

Результати оцінювання відкритості фінансової системи України до експансії транснаціонального банківського капіталу

Дата	Інтегральний показник відкритості фінансової системи	Ступені відкритості фінансової системи, %			Значення лінгвістичної змінної відкритості фінансової системи
		частково відкрита	достатньо відкрита	повністю відкрита	
01.01.2007	0,19	100	0	0	частково відкрита
01.01.2008	0,31	47	53	0	достатньо відкрита
01.01.2009	0,44	0	100	0	достатньо відкрита
01.01.2010	0,38	8	92	0	достатньо відкрита
01.01.2011	0,42	0	100	0	достатньо відкрита
01.01.2012	0,35	27	73	0	достатньо відкрита
01.01.2013	0,25	73	27	0	частково відкрита
01.01.2014	0,14	100	0	0	частково відкрита
01.01.2015	0,19	100	0	0	частково відкрита
01.01.2016	0,39	6	94	0	достатньо відкрита
01.01.2017	0,39	5	95	0	достатньо відкрита
01.01.2018	0,24	81	19	0	частково відкрита

Джерело: розрахунки автора

Отже, Україна не в повній мірі реалізує потенціал інтеграції вітчизняної банківської системи до світового фінансового простору, адже відкритість фінансової системи для транснаціонального банківського капіталу означає не лише можливість інтервенції ТНБ до України, але й зворотний процес – розповсюдження впливу вітчизняних банків у фінансових системах інших країн. Викладене свідчить про необхідність науково обґрунтованого регулювання процесів відкриття фінансової системи для транснаціонального банківського капіталу.

У розділі 4 «Практика регулювання транснаціонального банківського капіталу» досліджено трансформацію підходів до регулювання діяльності ТНБ як глобальних системно значимих установ, розроблено науковий підхід щодо імплементації ризик-орієнтованого пруденційного нагляду за діяльністю ТНБ, розкрито напрями врегулювання трансграничної фінансової неспроможності ТНБ, обґрунтовано роль стандартизації якості банківської діяльності в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу.

ТНБ, які є глобальними системно значимими фінансовими установами, відіграють вагомую роль у трансмісії системного фінансового ризику, що

обумовлює необхідність міжнародного регулювання діяльності цих банків. Багато інституційних механізмів, які існують на національному рівні, спрямовані на підтримання фінансової стабільності банківських систем та антикризове управління банками, є відсутніми на глобальному рівні. За таких умов цінним є досвід ЄС щодо формування єдиного наглядного механізму за діяльністю ТНБ – Single Supervisory Mechanism (SSM), єдиного механізму санації (фінансового оздоровлення) банків – Single Resolution Mechanism (SRM) та єдиної програми гарантування вкладів (Single Deposit Guarantee Scheme).

Основними національними нормами пруденційного регулювання діяльності ТНБ є: встановлення центральними банками підвищених пруденційних нормативів (величини обов'язкових резервів; показників достатності капіталу, ліквідності, диверсифікованості активів і депозитів), кількісних квот ТНБ або максимальної частки участі ТНБ в банківській системі; загального обсягу операцій або надання послуг ТНБ; обмеження чисельності фізичних осіб, які можуть обслуговуватись ТНБ; обмеження у використанні певних організаційно-правових форм діяльності банків. В Україні законодавством передбачена можливість відкриття представництв та дочірніх компаній, а за певних умов – філій ТНБ, проте всі банки, не залежно від походження їх капіталу, працюють в єдиному правовому полі та підлягають нагляду та регулюванню на загальних засадах.

Автором відзначено необхідність диференціації режимів банківського нагляду за діяльністю ТНБ, залежно від імовірності міграції кредитного рейтингу банку (табл. 2). Це допоможе застосувати індивідуальний підхід до нагляду за діяльністю банків, а також зекономити трудові, матеріальні та часові ресурси органу нагляду.

Таблиця 2

Основні характеристики режимів банківського нагляду

Режими нагляду	Методи нагляду	Інструменти нагляду
Загальний	Дистанційний аналіз звітності; інспекційні перевірки; кураторство у звичайному режимі	Стандартний інструментарій з акцентом на ідентифікацію, оцінку та моніторинг ризиків органами нагляду
Особливий	Дистанційний аналіз звітності, скорочення форм звітності та періодичності її подання; тематичні вибіркові інспекційні перевірки з концентрацією уваги на окремих питаннях	Оцінка ефективності управління банківської установи; управління ризиками та діяльністю служби внутрішнього контролю; якості методик оцінки та управління ризиками
Посилений	Дистанційний аналіз звітності; повторні інспекційні перевірки; попереджувальні та примусові заходи; більш широке застосування кураторства	Приписи щодо усунення порушень; вимоги про здійснення банком заходів із фінансового оздоровлення; ділові зустрічі з топ-менеджментом; оцінка та моніторинг ризиків, системи управління ризиками та діяльності служби внутрішнього контролю

Джерело: розробка автора

Структурно-логічна схема вибору режиму нагляду за діяльністю транснаціональних банків в узагальненому вигляді представлена на рисунку 7.

1. Сформувати матрицю ймовірностей розвитку економічної ситуації в країні на основі застосування експертного методу:

$$S(1) = S(t, t+1) = \begin{pmatrix} \vartheta & 1-\vartheta \\ 1-\gamma & \gamma \end{pmatrix},$$

де ϑ – ймовірність того, що за період часу $(t+1)$ збережеться тенденція до економічного зростання; γ – ймовірність того, що за період часу $(t+1)$ збережеться тенденція до економічного спаду.

2. Визначити матриці міграції кредитних рейтингів для періодів економічного зростання Q_E та економічного спаду Q_C :

$$Q_E(\Delta t) = Q_E(t, t + \Delta t) = \begin{pmatrix} g_{E11}(\Delta t) & \dots & g_{E1n}(\Delta t) \\ \dots & \dots & \dots \\ g_{En1}(\Delta t) & \dots & g_{Enn}(\Delta t) \end{pmatrix},$$

$$Q_C(\Delta t) = Q_C(t, t + \Delta t) = \begin{pmatrix} g_{C11}(\Delta t) & \dots & g_{C1n}(\Delta t) \\ \dots & \dots & \dots \\ g_{Cn1}(\Delta t) & \dots & g_{Cnn}(\Delta t) \end{pmatrix},$$

де $g_{ij}(\Delta t)$ – ймовірність за проміжок часу Δt змінити рейтинг із i (в момент часу t) на j (в момент часу $t + \Delta t$).

3. Обчислити періодичну матрицю переходу M , що враховує як зміни в економіці, так і міграції рейтингів:

$$M(1) = M(t, t+1) = \begin{pmatrix} M_1 & M_2 \\ M_3 & M_4 \end{pmatrix} =$$

$$= \begin{pmatrix} \vartheta Q_E & (1-\vartheta) Q_C \\ (1-\gamma) Q_E & \gamma Q_C \end{pmatrix}.$$

4. Обрати режим банківського нагляду:

- якщо ймовірність того, що кредитний рейтинг ТНБ, що не являється глобально системно значимим, становитиме від А до ААА, дорівнює більше 60%, то обрати особливий режим банківського нагляду;
- якщо ймовірність того, що кредитний рейтинг ТНБ, становитиме від В до ВВВ, а для банку, що є глобально системно значимим, становитиме від А до ААА, дорівнює більше 60%, то обрати стандартний режим банківського нагляду;
- в інших випадках обрати посилений режим банківського нагляду.

Рис. 7. Структурно-логічна схема вибору режиму нагляду за діяльністю транснаціональних банків

Джерело: розробка автора

З метою врегулювання фінансової неспроможності ТНБ автором запропоновано застосовувати процедуру *bail-in*, коли частина зобов'язань банку списується (наприклад, нестраховані депозити), а частина – конвертується у капітал фінансово неспроможного банку.

Особливістю авторського підходу до реалізації даної процедури є встановлення пріоритетності задоволення вимог вкладників: по-перше, депозити вітчизняних вкладників, по-друге – депозити, залучені зарубіжними філіалами ТНБ. У межах кожної з цих груп – відшкодування застрахованих депозитів першочергово перед нестрахованими (понад ліміт) депозитами, а останніх – перед задоволенням інших вимог кредиторів. Важливим також є встановлення ієрархії вимог кредиторів: ризик понесення втрат банку повинен покладатися спочатку на власників банків, а вже потім, на субординованих, незабезпечених та нестрахованих кредиторів.

Для підвищення фінансової стійкості ТНБ запропоновано розробити та імплементувати спеціальні стандарти якості банківської діяльності, у тому числі стандарти розвитку філіалів ТНБ, з метою уніфікації вимог до організації та регулювання їх роботи, управління банківськими ризиками тощо. Це допоможе знизити собівартість банківських продуктів/послуг та підвищити конкурентоспроможність ТНБ у цілому.

У розділі 5 «Концептуальні підходи до протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу» досліджено макропруденційне регулювання кредитної експансії ТНБ, розвинуто наукові засади управління ризиками ТНБ, удосконалено конкурентні засади транснаціоналізації капіталу вітчизняних банків, розроблено концепцію редуційного протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу.

Для ідентифікації фази кредитного циклу автором запропоновано розрахувати співвідношення кредитів та заборгованості клієнтів банків (*CREDIT*) до ВВП (*GDP*) за формулою:

$$RATIO_t = \frac{CREDIT_t}{GDP_t} * 100\%, \quad (9)$$

а також кредитний геп (*GAP*) за формулою:

$$GAP_t = RATIO_t - TREND_t. \quad (10)$$

Побудова довгострокового лінійного тренду співвідношення кредитів та заборгованості клієнтів банків до ВВП дозволить визначити усереднене співвідношення кредитів та заборгованості клієнтів банків до ВВП. Ідентифікацію фази кредитного циклу запропоновано здійснювати за результатами динаміки кредитного гепу, за критеріями, узагальненими в таблиці 3. Потім, залежно від фази кредитного циклу, слід обрати інструментарій контрциклічного регулювання.

За результатами дослідження динаміки кредитного циклу в Україні встановлено, що протягом 2002-2003 років спостерігалась кредитна депресія. Починаючи з 2004 року розпочалось поступове пожвавлення кредитування, що з часом розгорнулось у масштабну кредитну експансію у 2008 році із кредитним бумом у 2009-2010 роках. Вже з 2011 року відбулося звуження

кредитування, що перейшло у кредитну депресію в 2016-2018 роках.

До інструментів регулювання кредитної експансії ТНБ автором віднесено: формування контрциклічного буферу капіталу, регулювання вимог до капіталу, зміни в критеріях оцінки ризиків активів, динамічне резервування, встановлення лімітів кредитного ризику та ліквідності, коригування кількісних та якісних параметрів забезпечення угод на ринках із підвищеним системним ризиком (ринках деривативів), оподаткування трансакцій та непрофільних зобов'язань.

Таблиця 3

Критерії ідентифікації фази кредитного циклу

Динаміка кредитного гепу	Фаза кредитного циклу
$GAPt1 > GAPt2 > GAPt3$	кредитне стиснення
$GAPt \geq -10\%$	кредитна депресія
$GAPt1 < GAPt2 < GAPt3$	кредитне пожвавлення
$GAPt \geq 2\%$	кредитна експансія
$GAPt \geq 10\%$	кредитний бум

Джерело: розробка автора

Автор дійшов висновку, що при побудові наукових засад управління ризиками ТНБ потрібно враховувати особливості управління специфічними ризиками, що притаманні транснаціональним банківським операціям (трансакційний ризик, трансляційний ризик та ризик приймаючої країни). У рамках розвитку наукових засад управління ризиками ТНБ запропоновано обирати стратегію управління ризиками (ухилення від ризику, зниження та/або перерозподіл ризику, прийняття ризику) залежно від значень коефіцієнта ризику неочікуваних фінансових втрат банку (рис. 8). Це дозволить підвищити ефективність управлінських рішень та мінімізувати наслідки реалізації ризиків для фінансової спроможності банку.

Варіантизація стратегій підвищення конкурентоспроможності ТНБ включає: стратегію прориву, стратегію порівняльних переваг та захисну стратегію. Вибір оптимальної стратегії повинен здійснюватися залежно від оцінки ступеня інноваційності банківської технології / продукту (модифікація, модернізація, принципово нові) та стійкості конкурентних переваг (низька, середня, висока). Формалізація вибору стратегії підвищення конкурентоспроможності ТНБ запропоновано виконувати на основі застосування методу аналізу ієрархій Т. Сааті за такими етапами: 1) представлення задачі прийняття рішення у вигляді ієрархії, що включає мету, критерії, підкритерії та альтернативні варіанти прийняття рішення щодо вибору стратегії підвищення конкурентоспроможності банку; 2) формування матриці парних порівнянь для всіх рівнів ієрархії: критеріїв, підкритеріїв та альтернатив прийняття рішення; 3) нормування матриці парних порівнянь для всіх рівнів ієрархії та визначення векторів локальних переваг; 4) обчислення інтегрованих вагів критеріїв вибору альтернатив прийняття рішення; 5) розрахунок векторів глобальних переваг значень критеріїв прийняття рішень щодо вибору конкурентної стратегії банку.

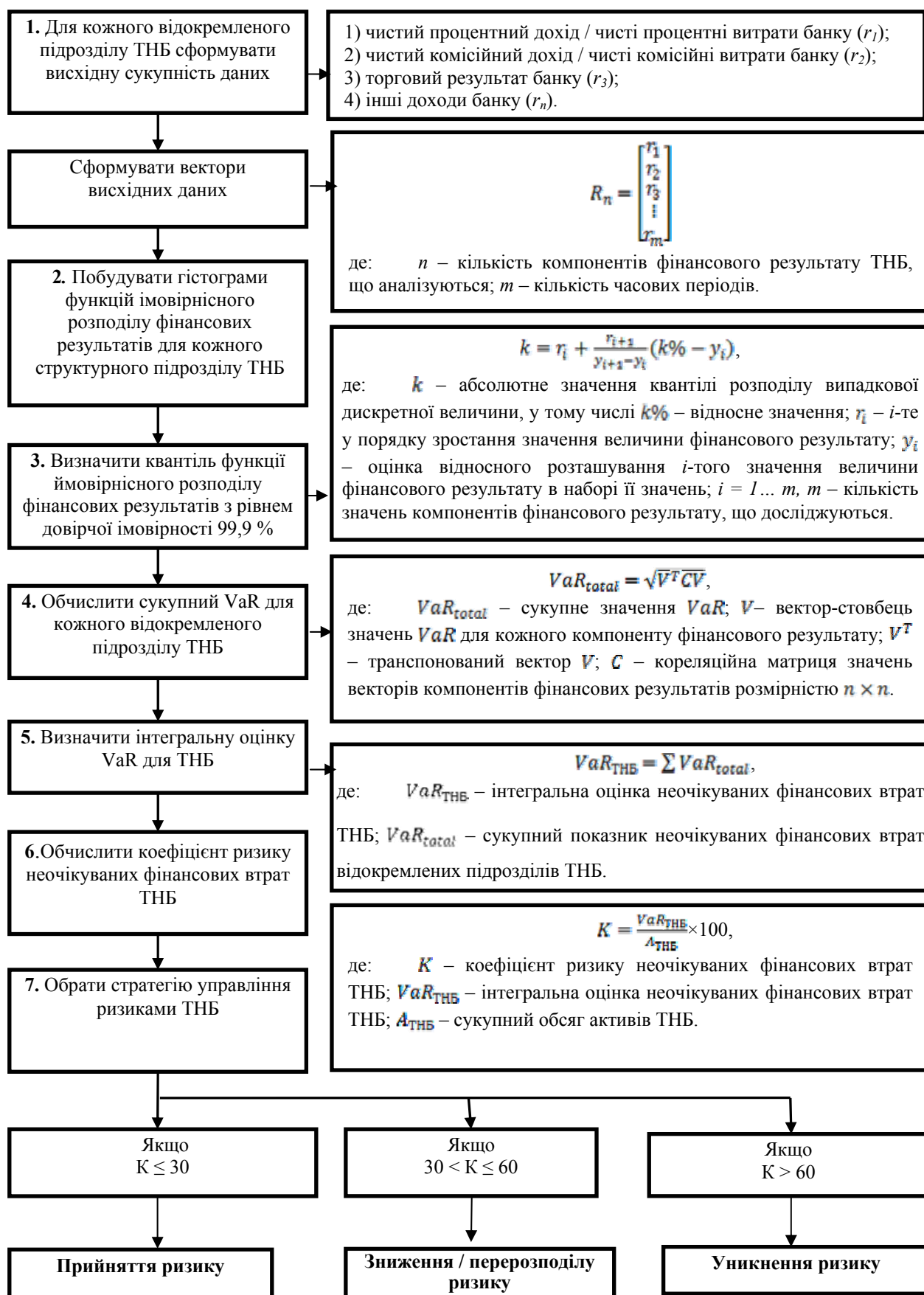

Рис. 8. Структурно-логічна схема вибору стратегії управління ризиками ТНБ
Джерело: розробка автора

Для реалізації сценарію прориву в розвитку банківської системи України розроблено концепцію поступової реалізації двох магістральних векторів політики раціонального протекціонізму банківської системи України в умовах експансії транснаціонального банківського капіталу.

Перший вектор – державне регулювання функціонування ТНБ в Україні, в рамках якого передбачається: допуск ТНБ до банківської системи країни залежно від тесту економічної необхідності (Economic Needs Test); запровадження режиму повного застосування національного законодавства до діяльності ТНБ; обмеження кількості ТНБ; введення заборони на входження нових ТНБ до банківської системи; прийняття обмеження на частку участі транснаціонального банківського капіталу в сукупному капіталі банків; встановлення обмеження частки активів банківської системи, які можуть належати ТНБ.

Другий вектор – створення сприятливих умов для розвитку вітчизняних банків, який включає: зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків; підвищення рівня їх капіталізації; підтримку кредитування економіки; розвиток інвестиційної діяльності вітчизняних банків; стимулювання дифузії інновацій серед вітчизняних банків; забезпечення рівних умов функціонування державних та приватних банків; підвищення якості управління ризиками, наглядових процедур, корпоративного управління банківськими установами; формування банківської культури; впровадження клієнтоорієнтованого підходу до обслуговування клієнтів. Реалізація сукупності заходів за даними напрямками сприятиме інтеграції вітчизняної банківської системи до глобального фінансового простору та водночас дозволить зберегти національні інтереси в банківській сфері.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення важливої науково-практичної проблеми поглиблення теоретико-методологічних засад транснаціоналізації банківського капіталу та розробки на цій основі науково-методичних і практичних рекомендацій щодо протекціонізму фінансової системи України від негативних наслідків інтервенції транснаціонального банківського капіталу. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Результати дослідження генези транснаціонального банківського капіталу свідчать про еволюційний характер його розвитку, що включає етапи: виникнення позичкового капіталу, виокремлення грошової форми капіталу, появи фіктивного капіталу, формування банківського капіталу на основі об'єднання позичкового та фіктивного капіталів. Запровадження сучасних інформаційних технологій в сфері обігу банківського капіталу на фоні інтенсифікації процесів фінансової глобалізації сприяло транснаціоналізації руху капіталу що спричинило утворення транснаціонального банківського капіталу. Описана траєкторія генези транснаціонального банківського капіталу встановила генетичний зв'язок між транснаціональним банківським капіталом

та промисловим, торговим і неречовим компонентами капіталами.

2. Характерними рисами транснаціонального банківського капіталу є: належність до об'єктів управління транснаціональних банків; масштабність; компонентність складу за рахунок об'єднання власних, залучених та запозичених фінансових ресурсів; мультивалютність; обслуговування міжнародних банківських операцій; цілеспрямованість на отримання максимального прибутку за прийняттого рівня диверсифікованого ризику. Сітьова структура організації транснаціональних банків як носіїв транснаціонального банківського капіталу включає дочірні компанії, розташовані в не менш, ніж п'яти країнах світу, з сукупним обсягом активів не менше 4 млрд. дол.

3. Обґрунтовано сукупність критеріїв декомпозиції складу транснаціонального банківського капіталу, яка включає: форми його залучення, розміщення та власності; джерела формування; способи оцінювання; призначення; періодичність перебування у розпорядженні; глибинність аналізу; задіяність у діяльності банку. Множинність функціонального призначення транснаціонального банківського капіталу проявляється на всіх рівнях його функціонування – мікро-, макро- та транснаціональному. Спектр його функцій охоплює оперативну, зростання вартості, резервну, обігову, гарантійну, регулюючу, інвестиційно-інноваційну, спекулятивну та міграційну функції. Проте результати транснаціональної банківської діяльності залежать від функціональної активності транснаціонального банківського капіталу, що характеризується поєднанням кількісних та якісних ресурсів банків у процесах їх функціонування та визначає позицію банку на міжнародному ринку капіталу.

4. Синергетично-сітьова наукова парадигма дозволила змодельовати функціонування глобальних фінансових хабів, які є «вузлами» агломерацій транснаціонального банківського капіталу в світовій фінансовій мережі, а також відстежити вплив потоків капіталу на формування атрактерів розвитку фінансової системи України. При цьому скерування біфуркаційних збурень навколишнього середовища фінансової системи повинно бути цілеспрямоване на скерування такої системи до якісно нового стану.

5. Результати аналізу засвідчили, що період 2009-2018 характеризується існуванням чотирьох глобальних фінансових хабів транснаціонального банківського капіталу – у Китаї, США, Японії та країнах Західної Європи з сукупним обсягом активів транснаціональних банків у сумі більше 5 трлн. дол. США. Зміни в розташуванні агломерацій транснаціонального банківського капіталу за даний період пояснюються витісненням транснаціональних банків країн Західної Європи та США банками Китаю, а також інтервенцією останніх в фінансові системи країн, що розвиваються.

6. Встановлено, що інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему певної країни можливе шляхом відкриття представництва, побудови філіальної мережі, створення банку «з нуля», придбання або злиття чи поглинання банку. Кінцевий вибір стратегічної альтернативи повинен ґрунтуватися на обчисленні ймовірності виникнення фінансового резонансу банківської діяльності дочірніх структур транснаціонального банку за рахунок

їх фінансово-інвестиційної, маркетингової, оперативної та управлінської взаємодії.

7. Виконання ієрархічного та ітераційного методів кластерного аналізу обсягів активів, статутного та власного капіталу, кредитної заборгованості юридичних та фізичних осіб, залучених коштів юридичних і фізичних осіб, чистого процентного доходу / чистих процентних витрат, прибутку / збитку після оподаткування банків з участю транснаціонального банківського капіталу за 2007-2018 рр. дозволяє здійснити періодизацію ретроспективи інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему України із розмежуванням трьох однорідних періодів. Результати кількісного оцінювання впливу транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України, що здійснено на основі застосування методу головних компонент, засвідчують структурні зміни, які відбуваються в фінансовій системі України.

8. В умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу конкурентоспроможність банків характеризується поточною конкурентоспроможністю банку, що залежить від чистого процентного доходу, чистого комісійного доходу та торгового результату по банківській системі, а також від конкурентного потенціалу банку, що визначається довгостроковим кредитним рейтингом банку, фінансовою інклюзивністю та глобальною конкурентоспроможністю країни базування банку. Підсумки оцінювання конкурентоспроможності окремих вітчизняних банків засвідчують їх відставання від банків з участю транснаціонального банківського за рахунок меншого конкурентного потенціалу. Це обумовлює необхідність вжиття заходів щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

9. Відкритість фінансової системи України до транснаціонального банківського капіталу має три ступеня: частково відкрита, достатньо відкрита та повністю відкрита. Формалізація процесу визначення ступеня відкритості фінансової системи на основі використання математичного апарату нечіткої логіки дозволяє дати точну оцінку відібраних індикаторів у тих випадках, коли результати розрахунків є багатозначними. Встановлено, що відкритість фінансової системи України у 2008-2012 та 2016-2017 рр. була достатньою, тоді як протягом 2007, 2013-2015, 2018 років – лише частковою.

10. Європейський досвід регулювання діяльності транснаціональних банків як глобальних системно значимих установ підтверджує актуальність вирішення проблеми запобігання трансмісії фінансових ризиків у фінансові системи країн, що приймають транснаціональні банки. Запровадження єдиного наглядового механізму за діяльністю транснаціональних банків (Single Supervisory Mechanism), єдиного механізму санації банків (Single Resolution Mechanism) та єдиної програми гарантування вкладів (Single Deposit Guarantee Scheme) є цінними з точки зору перспективи запровадження подібних механізмів в Україні.

11. Диференціація національних режимів банківського нагляду у рамках запровадження ризик-орієнтованого пруденційного нагляду за діяльністю дочірніх структур транснаціональних банків можлива за рахунок розмежування посиленого, особливого та загального режимів та може здійснюватися на основі

визначення ймовірності міграції кредитного рейтингу транснаціонального банку, із урахуванням значимості такого банку для фінансової стабільності приймаючої країни та глобальних фінансів.

12. Процедура bail-in щодо урегулювання трансграничної фінансової неспроможності транснаціональних банків передбачає списання частини зобов'язань фінансово неспроможного банку (незастрахованих депозитів), конвертацію окремих зобов'язань в капітал в цілях підвищення фінансової стійкості банку та виконання решти зобов'язань із урахуванням пріоритетності задоволення вимог вкладників та ієрархії вимог кредиторів. Застосування такої процедури дозволить запобігти банкрутству транснаціонального банку за рахунок завчасного зміцнення його фінансової стійкості.

13. Підвищення якості управління діяльністю вітчизняних банків повинно здійснюватись у напрямках розробки та впровадження стандартів ведення банківських процесів і послуг. Це допоможе уніфікувати вимоги до організації діяльності транснаціональних банків, знизити собівартість банківських продуктів/послуг та підвищити, за рахунок цього, конкурентоспроможність банку, рівень обслуговування клієнтів та ефективність банківських продуктів.

14. Кредитна експансія транснаціональних банків підвищує проциклічність функціонування фінансової системи країни, що приймає транснаціональні банки. Вирішення проблеми ідентифікації фази кредитного циклу в економіці в цілях макропруденційного регулювання полягає у визначенні співвідношення кредитів та заборгованості клієнтів банків до ВВП та його співставлення з динамікою кредитного гепу. Інструментарій урегулювання кредитної експансії транснаціональних банків включає використання контрциклічного буферу капіталу, підвищення вимог до капіталу, забезпечення угод на ринках із підвищеним системним ризиком, оцінку вартості активів залежно від рівня їх ризику, динамічне резервування, встановлення кредитних лімітів, зміну ставок оподаткування трансакцій та непрофільних зобов'язань, тощо.

15. Специфічними ризиками діяльності транснаціональних банків є: трансакційний ризик, трансляційний ризик та ризик приймаючої країни. Оптимальний вибір стратегії управління ризиками транснаціональних банків залежить від значень коефіцієнта ризику неочікуваних фінансових втрат та здійснюється на основі вибору однієї зі стратегічних альтернатив: ухилення від ризику, зниження та/або перерозподіл ризику, прийняття ризику.

16. Вибір стратегії формування конкурентних засад діяльності вітчизняних банків (стратегії прориву, стратегії порівняльних переваг або захисної стратегії) повинен здійснюватись залежно від оцінки ступеня інноваційності банківської технології / продукту (модифікація, модернізація, принципово нові) та рівня стійкості конкурентних переваг банку (низька, середня, висока). Застосування методу аналізу ієрархій Т. Сааті дозволяє формалізувати процедуру прийняття рішення щодо вибору оптимальної стратегії серед стратегічних альтернатив.

17. Авторська концепція редуційного протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського

капіталу передбачає реалізацію сукупності заходів у рамках двох магістральних векторів державної політики: регулювання діяльності транснаціональних банків в Україні та створення сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банків. Це сприятиме інтеграції вітчизняної банківської системи до глобального фінансового простору та захисту національних інтересів у банківській сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Момот О.М. Виміри експансії транснаціонального банківського капіталу в Україні та світі: монографія. Харків: ФОП Панов А.М., 2018. 532 с. (18,6 друк. арк.).

2. **Momot O.**, Tkachenko N. Functional purpose of transnational bank capital in financial globalization conditions. Global problems of national economics development: collective monograph. Krakow: Drukarnia Unidruk, 2018. P. 225-241. (Здобувачем ідентифіковано функції транснаціонального банківського капіталу). (0,85 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

3. Момот О.М. Теоретичні парадигми транснаціоналізації банківської діяльності. *Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління*. Серія 1, Економіка і управління: електронний збірник наукових праць. 2014. № 1(5). Т. 3. С. 42–49. [фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

4. Момот О.М. Дилеми теоретичної концептуалізації транснаціонального банківського капіталу. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2016. Том 26. № 1. С. 77–82. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,53 друк. арк.).

5. Момот О.М. Економічна природа транснаціональних банків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2016. Вип. 2 (30). С. 89–92. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,44 друк. арк.).

6. Momot O.M. The consequences of the foreign capital for the banking system of the receiving party. *Modern Science – Moderní věda. Praha*. 2017. № 9. P. 14–21. [міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,61 друк. арк.).

7. Момот О.М. Наукова полеміка функціонального наповнення транснаціонального банківського капіталу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2017. Вип. 7(35). С. 54-59. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,44 друк. арк.).

8. Момот О.М. Генезис транснаціонального банківського капіталу. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2017. Том 22. Випуск

11 (64). С. 198–202. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,45 друк. арк.).

9. Момот О.М. Віртуальний фіктивний капітал як складова транснаціонального капіталу банків. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2017. № 25(14). С. 10–12. [фахове видання]. (0,34 друк. арк.).

10. Момот О.М. Вплив глобалізаційних процесів на транснаціоналізацію банківської діяльності. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 3(30). С. 65–70. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,67 друк. арк.).

11. Момот О.М. Роль транснаціональних банків у трансмісії глобального системного ризику. *Світ фінансів*. 2017. № 2. С. 170–179. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,73 друк. арк.).

12. **Момот О.М.**, Tkachenko N.V. Compositional analysis of transnational bank capital. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. 2018. Том 2. № 25. С. 56–64. [*Web of Science*, фахове видання]. (Здобувачем виділено компоненти транснаціонального банківського капіталу). (0,85 друк. арк.).

13. Момот О.М. До питання науково-видового подання банківського капіталу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2018. Випуск 2(52). С. 178–185. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,66 друк. арк.).

14. Момот О.М. Методичні засади застосування методів кластерного аналізу при виділенні етапів експансії транснаціонального банківського капіталу в Україні. *Інноваційна економіка: науково виробничий журнал*. 2018. № 3–4(74). С. 133–138. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,63 друк. арк.).

15. Момот О.М. Історичний беграунд експансії транснаціонального банківського капіталу в Україні. *Науково-практичний збірник «Финансовые услуги»*. 2018. № 3. С. 7–12. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,83 друк. арк.).

16. **Момот О.М.**, Ткаченко Н.В. Науково-методичний підхід до кількісного оцінювання впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на банківську систему України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. Випуск 3. С. 46–59. [фахове видання]. (Здобувачем розроблено математичну модель оцінювання впливу функціонування банків з участю транснаціонального банківського капіталу на банківську систему України). (0,6 друк. арк.).

17. Момот О.М. Методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 14. С. 41–47. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,44 друк. арк.)

18. Момот О.М. Прикладні аспекти оцінювання поточної конкурентоспроможності банку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. 2018. № 10(38).

С. 98–104. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,59 друк. арк.).

19. Момот О.М. Модель управління конкурентоспроможністю банківської установи. *Вісник Університету банківської справи*. 2018. № 1(31). С. 52–55. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,31 друк. арк.).

20. Момот О.М., Ткаченко Н.В. Систематизація ефектів, що породжуються експансією транснаціонального банківського капіталу. *Світ фінансів*. 2018. № 3. С. 80–91. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (Здобувачем виділено основні форми присутності іноземних банків на території приймаючої країни). (0,8 друк. арк.).

21. Момот О.М. Оцінювання відкритості банківської системи України до транснаціональної експансії банківського капіталу. *Економічний простір*. 2018. № 133. С. 144–156. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,59 друк. арк.).

22. Момот О.М. Управління процесом підвищення конкурентоспроможності банків у контексті стратегічної інноваційності. *Фінансовий простір*. 2018. № 3(31). С.158–165. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *EBSCO Publishing*]. (0,53 друк. арк.).

23. Момот О.М. Практичні аспекти формування конкурентних засад транснаціоналізації капіталу вітчизняних банків. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 192–198. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,47 друк. арк.).

24. Момот О.М. Державне регулювання функціонування транснаціональних банків в Україні як основний напрям політики раціонального протекціонізму. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 28(17). С. 32–37. [фахове видання]. (0,43 друк. арк.).

25. Момот О.М. Напрями формування сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банків: [електронний ресурс]. Фінансові дослідження: електронний науковий журнал. 2018. № 2(5). – Режим доступу: <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/129.pdf>. [фахове видання]. (0,63 друк. арк.).

26. Момот О.М. Регулювання кредитної експансії транснаціональних банків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 12(40). С. 132–139. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,57 друк. арк.).

27. Момот О.М., Ткаченко Н.В., Рожко О.Д. Наукові засади управління ризиками транснаціональних банків. *Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики»*. 2019. Том 1. № 28. С. 55-63. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Web of Science*]. (Здобувачем розроблено структурно-логічну схему вибору режиму нагляду за діяльністю транснаціональних банків, наукові засади управління ризиками транснаціональних банків). (0,5 друк. арк.).

28. Момот О.М. Методологічний базис дослідження процесів глобальної експансії транснаціонального банківського капіталу. *Проблеми і перспективи*

економіки та управління: науковий журнал. 2019. № 1(17). С. 235–244. [фахове видання; міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*]. (0,7 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

29. Момот О.М. Соціально-економічні наслідки експансії транснаціонального банківського капіталу. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: III Міжнародна науково-практична конференція, м. Острог, 13 травня 2016 року: тези доповіді. м. Острог, 2016. С. 50–52. (0,08 друк. арк.).

30. Момот О.М. Тенденції розвитку банківських установ в умовах глобалізаційних процесів. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: Науково-практична конференція, м. Київ, 27-28 жовтня 2016 року: тези доповіді. м. Київ, 2016. С. 180–182. (0,18 друк. арк.).

31. Момот О.М. Стратегії транснаціональної експансії банківських установ у посткризових умовах фінансових ринків. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти*: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Ужгород, 23 листопада 2016 року: тези доповіді. м. Ужгород, 2016. С. 316-318. (0,22 друк. арк.).

32. Момот О.М. Банківські системи Китаю та України: подібності та відмінності. *Китайсько-українське гуманітарне співробітництво в рамках концепції «Один пояс – Один шлях»*: Міжнародна науково-практична конференція, 15-17 декабля 2016 року: тези доповіді. м. Тяньцзинь, 2016/2017. С. 79–80. (0,13 друк. арк.).

33. Момот О. Розвиток виробничої концепції банківського капіталу в умовах транснаціоналізації банківської діяльності. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків*: XI Міжнародна науково-практична конференція, м. Черкаси, 27 жовтня 2017 року: тези доповіді. м. Черкаси, 2017. С. 206–209. (0,2 друк. арк.).

34. Момот О.М. Переваги та недоліки субординованого боргу банку як складової капіталу. *Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації*: II Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 4 травня 2018 року: тези доповіді, м. Одеса, 2018. С. 149–152. (0,19 друк. арк.).

35. Момот О.М. Значущість конкуренції між банківськими установами та вплив на неї іноземного капіталу. Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 25 травня 2018 року: тези доповіді. м. Київ, 2018. С. 149–152. (0,17 друк. арк.).

36. Момот О.М. Взаємозв'язок складових поняття «конкурентоспроможність банку». *Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, менеджменту та права: теорія і практика*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Полтава, 25 червня 2018 року: тези доповіді. м. Полтава, 2018. Ч. 3. С. 44–45. (0,12 друк. арк.).

37. Момот О.М. Систематизація методик конкурентоспроможності банківської установи. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Полтава, 14 серпня 2018 року: тези доповіді. м. Полтава, 2018. Ч. 2. С. 43–45. (0,08 друк. арк.).

38. Момот О.М. Особливості процесів кредитної експансії транснаціональних банків. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Острог, 11-12 жовтня 2018 року: тези доповіді. м. Острог, 2018. С. 50–52. (0,14 друк. арк.).

39. Момот О.М. Систематизація ризиків, притаманних транснаціональним банкам. *Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу*: Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 5-6 жовтня 2018 року: тези доповіді. м. Ужгород, 2018. С. 154-158. (0,11 друк. арк.).

40. Момот О.М. До питання інновацій в банківництві. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів*: Всеукраїнська наукова конференція, 21-22 листопада 2018 року: тези доповіді. м. Київ, 2018. С. 162–164. (0,11 друк. арк.).

41. Момот О.М. Особливості управління ризиками транснаціональних банків. *Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії*: II Міжнародна науково-практична конференція, м. Миколаїв, 9 листопада 2018 року: тези доповіді. м. Миколаїв, 2018. С.36–38. (0,12 друк. арк.).

42. Момот О.М. Цільова вмотивованість експансії транснаціонального банківського капіталу. *Теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки країни*: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Одеса, 4 травня 2019 року: тези доповіді. м. Одеса, 2019. С. 93–95. (0,14 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Момот О.М. Транснаціональний банківський капітал у фінансовій системі України: теорія, методологія та практика регулювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Чернігівський національний технологічний університет МОН України, Чернігів, – 2019.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад функціонування транснаціонального банківського капіталу та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо врегулювання його впливу на фінансову систему України.

У роботі з'ясовано, що транснаціональний банківський капітал, як об'єкт управління транснаціональних банків, являє собою масштабну сукупність власних, залучених та запозичених транснаціональними банками мультивалютних фінансових ресурсів для виконання міжнародних банківських

операцій з метою отримання максимального прибутку за прийняттого рівня диверсифікованого ризику. Виконано декомпозицію компонентного складу транснаціонального та доведено, що функціональне призначення транснаціонального банківського капіталу вирізняється на різних рівнях його функціонування.

Обґрунтовано методологічні підходи до дослідження транснаціонального банківського капіталу в фінансовій системі України на основі застосування синергетично-сітьової наукової парадигми. Зроблено висновок, що функціонування транснаціональних банків веде до формування агломерацій транснаціонального банківського капіталу та утворення глобальних фінансових хабів, які є «вузлами» світової фінансової мережі. Ідентифіковано стратегічні альтернативи інтервенції транснаціонального банківського капіталу в фінансову систему країни. Використання методу головних компонент при кількісному оцінюванні впливу транснаціонального банківського капіталу на фінансову систему України дозволило оцінити факторні навантаження та обчислити сукупний показник впливу для моніторингу структурних змін, що відбуваються в фінансовій системі.

Оцінювання відкритості фінансової системи України до транснаціонального банківського капіталу виконано із використанням математичного апарату нечіткої логіки, а саме, шляхом фазифікації індикаторів відкритості банківської системи за трьома підмножинами ступенів відкритості банківської системи. Аргументовано, що трансформація підходів до регулювання діяльності транснаціональних банків полягає у запровадженні норм регулювання глобальних системно значимих установ в цілях запобігання трансмісії фінансових ризиків.

Запропоновано здійснювати урегулювання трансграничної фінансової неспроможності транснаціональних банків на основі застосування процедури bail-in. Макропруденційне регулювання кредитної експансії транснаціональних банків передбачає ідентифікацію фази кредитного циклу в економіці залежно від співвідношення кредитів та заборгованості клієнтів банків до ВВП, а також динаміки кредитного гепу. Розвинуто наукові засади управління ризиками транснаціональних банків на основі врахування особливостей управління специфічними ризиками, притаманними транснаціональним банківським операціям, що передбачають вибір стратегії управління ризиками залежно від значень коефіцієнта ризику неочікуваних фінансових втрат банку.

Розроблено концепцію редуційного протекціонізму фінансової системи України в умовах інтервенції транснаціонального банківського капіталу, що передбачає розмежування двох магістральних векторів державної політики.

Ключові слова: фінансова система, транснаціональний банківський капітал, транснаціональний банк, експансія, інтервенція, макропруденційне регулювання, синергетично-сітьова парадигма, конкурентоспроможність банків, відкритість фінансової системи, ризик-орієнтований пруденційний нагляд, кредитна експансія, управління ризиками, редуційний протекціонізм.

АННОТАЦИЯ

Момот А.М. Транснациональный банковский капитал в финансовой системе Украины: теория, методология и практика регулирования. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Черниговский национальный технологический университет МОН Украины, Чернигов. – 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ функционирования транснационального банковского капитала и обоснованию практических рекомендаций по урегулированию его влияния на финансовую систему Украины.

В работе установлено, что транснациональный банковский капитал, как объект управления транснациональных банков, представляет собой масштабную совокупность собственных, привлеченных и заимствованных транснациональными банками мультивалютных финансовых ресурсов для выполнения международных банковских операций с целью получения максимальной прибыли, при условии приемлемого уровня диверсифицированного риска. Выполнена декомпозиция компонентного состава транснационального банковского капитала и доказано, что функциональное назначение транснационального банковского капитала отличается на разных уровнях его функционирования.

Обоснованы методологические подходы к исследованию транснационального банковского капитала в финансовой системе Украины на основе применения синергетически-сетевой научной парадигмы. Сделан вывод, что функционирование транснациональных банков ведет к формированию агломераций транснационального банковского капитала и образования глобальных финансовых хабов, которые являются «узлами» мировой финансовой сети.

Результаты идентификации агломераций транснационального банковского капитала в финансовых системах разных стран мира по критерию превышения совокупного объема активов транснациональных банков в сумме 5 трлн. долл. США, показали существование четырех глобальных финансовых хабов (в Китае, США, Японии и странах Западной Европы). При этом период 2009-2018 годов характеризуется вытеснением транснациональных банков Западной Европы и США банками Китая и активизацией интервенции транснационального банковского капитала в финансовые системы развивающихся стран.

Идентифицированы стратегические альтернативы интервенции транснационального банковского капитала в финансовую систему страны. Использование метода главных компонент при количественном оценивании влияния транснационального банковского капитала на финансовую систему Украины позволило оценить факторные нагрузки и вычислить совокупный показатель воздействия для мониторинга структурных изменений, происходящих в финансовой системе.

Оценивание открытости финансовой системы Украины к транснациональному банковскому капиталу выполнено с применением математического аппарата нечеткой логики, а именно, путем фаззификации индикаторов открытости банковской системы по трем подмножествами степеней открытости банковской системы. Аргументировано, что трансформация подходов к регулированию деятельности транснациональных банков заключается во введении норм регулирования глобальных системно значимых учреждений в целях предотвращения трансмиссии финансовых рисков.

Предложено осуществлять урегулирование трансграничной финансовой несостоятельности транснациональных банков на основе применения процедуры bail-in. Макропруденциальное регулирование кредитной экспансии транснациональных банков предполагает идентификацию фазы кредитного цикла в экономике в зависимости от соотношения кредитов и задолженности клиентов банков к ВВП, а также динамики кредитного гэта. Развита научная основа управления рисками транснациональных банков на основе учета особенностей управления специфическими рисками, присущими транснациональным банковским операциям, что предусматривает выбор стратегии управления рисками в зависимости от значений коэффициента риска неожиданных финансовых потерь банка.

Выбор стратегии формирования конкурентных основ деятельности отечественных банков (стратегии прорыва, стратегии сравнительных преимуществ или защитной стратегии) предложено осуществлять в зависимости от оценки степени инновационности банковской технологии / продукта (модификация, модернизация, принципиально новые) и уровня устойчивости конкурентных преимуществ банка (низкая, средняя, высокая). Применение метода анализа иерархий Т. Саати позволяет формализовать процедуру принятия решения по выбору оптимальной стратегии среди стратегических альтернатив.

Разработана концепция редуccionного протекционизма финансовой системы Украины в условиях интервенции транснационального банковского капитала, которая предполагает разграничение двух магистральных векторов государственной политики. Первый вектор определяет перспективы государственного регулирования функционирования ТНБ в Украине, в рамках которого предполагается: допуск ТНБ к банковской системе страны в зависимости от теста экономической необходимости; введение режима полного применения национального законодательства к деятельности ТНБ; ограничение количества ТНБ; введение запрета на вхождение новых ТНБ в банковскую систему; принятие ограничения на долю участия транснационального банковского капитала в совокупном капитале банков; установление ограничения доли активов банковской системы, которые могут влиять на создание благоприятных условий для развития отечественных банков и включают: укрепление конкурентоспособности отечественных банков; повышение уровня их капитализации; поддержку кредитования экономики; развитие инвестиционной деятельности отечественных банков; стимулирования

диффузии инноваций среди отечественных банков; обеспечение равных условий функционирования государственных и частных банков; повышение качества управления рисками, надзорных процедур, корпоративного управления банковскими учреждениями; формирования банковской культуры; внедрение клиентоориентированного подхода к обслуживанию клиентов.

Ключевые слова: финансовая система, транснациональный банковский капитал, транснациональный банк, экспансия, интервенция, макропруденциальное регулирование, синергетически-сетевая парадигма, конкурентоспособность банков, открытость финансовой системы, риск-ориентированный пруденциальный надзор, кредитная экспансия, управление рисками, редуционный протекционизм.

ABSTRACT

Momot O.M. Transnational banking capital in the financial system of Ukraine: theory, methodology and practice of regulation. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Economic Science in specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – Chernihiv National University of Technology of the Ministry of Education and Sciences of Ukraine. – Chernihiv, 2019.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological foundations for the functioning of transnational banking capital and the justification of practical recommendations for regulating its impact on the financial system of Ukraine.

In the work the genesis and the economic nature of transnational banking capital are investigated. The decomposition of components of transnational banking capital was performed. The criterias of transnational banking capital's classification are expanded. The functional purpose of transnational banking capital is illuminated.

The author has developed the methodological approaches to the study of transnational banking capital in the financial system. The agglomerations of transnational banking capital in the financial systems of different countries of the world are identified. The strategic alternatives to the intervention of transnational banking capital in the financial system of the country are described.

A retrospective analysis of the intervention of transnational banking capital on the financial system of Ukraine has been completed. The determinants of the competitiveness of banks in the context of the intervention of transnational banking capital are identified. The openness of the financial system of Ukraine to transnational banking capital is appreciated.

The transformation of approaches to the regulation of transnational banks as global systemically important institutions is investigated. A scientific approach to the implementation of risk-based prudential supervision of the activities of transnational banks has been developed. Main directions for resolving cross-border financial insolvency of transnational banks are disclosed. The role of standardization of the quality of banking in the context of the intervention of transnational banking capital is justified.

The author has investigated macroprudential regulation of credit expansion of transnational banks. The scientific foundations of multinational banks risk management are developed. The competitive fundamentals of transnationalization of capital of domestic banks improved. The concept of reduction protectionism of the financial system of Ukraine in the context of the intervention of transnational banking capital has been developed.

Keywords: financial system, transnational bank capital, transnational bank, expansion, intervention, macroprudential regulation, synergetic network paradigm, competitiveness of banks, openness of the financial system, risk-oriented prudential supervision, credit expansion, risk management, reduction protectionism.